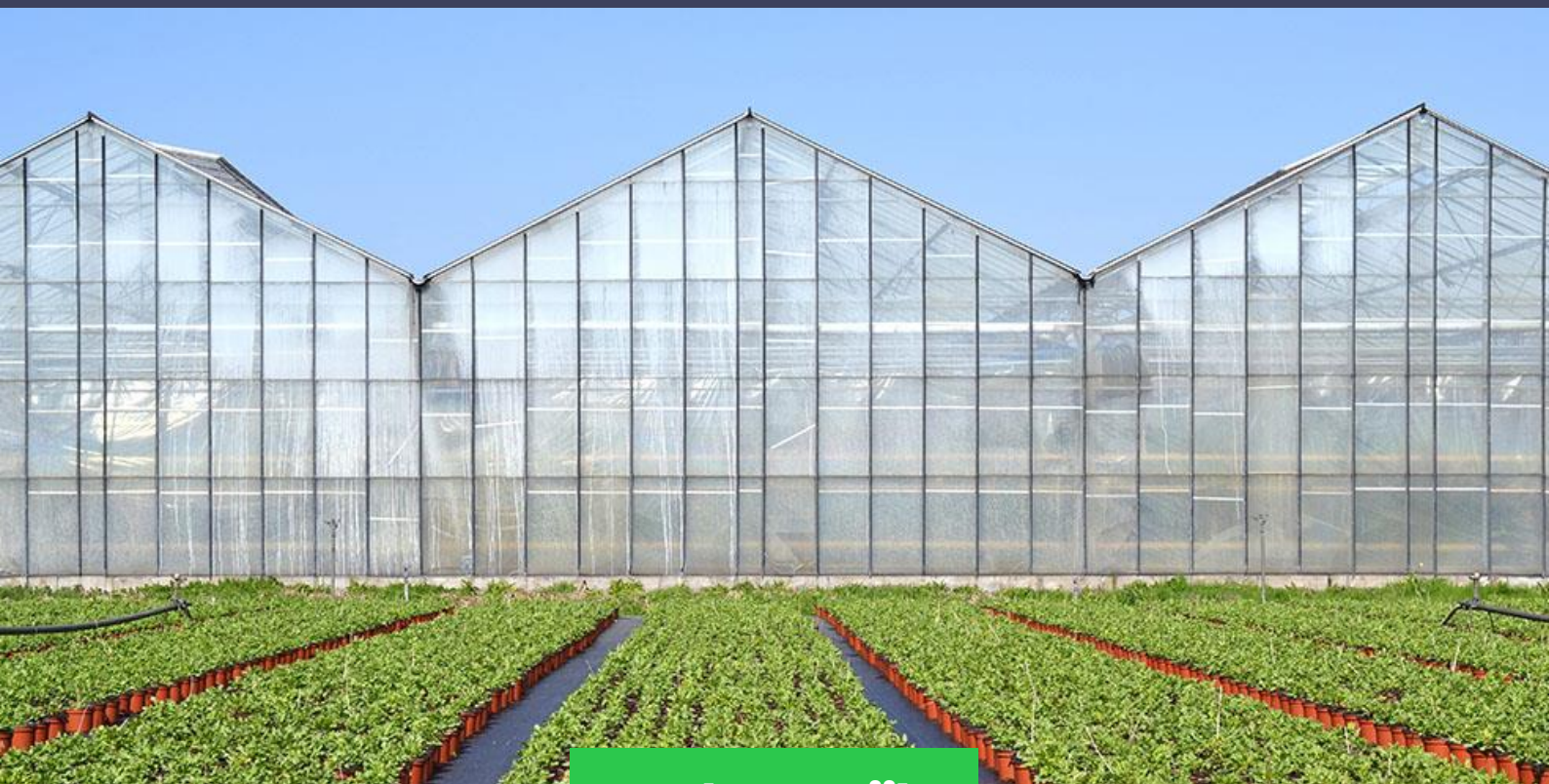

TOEKOMST VOOR DE GLASTUINBOUW

Derk Boswijk

Inleiding

De glastuinbouwsector is een zeer waardevolle sector voor Nederland. Een sector die nauw met ons land verweven is. De eerste kassen ontstonden rond 1850 in het Westland om druiven te kweken. Rond 1900 werden de eerste verwarmde druivenkassen van glas ontwikkeld. Technische innovaties volgden elkaar in rap tempo op en hebben geleid tot de hoogtechnologische sector zoals we die nu kennen. De tuinbouwketen groeide zo uit tot de tweede economische motor van het land, die voor dag en dauw werkt aan een gezonder en groener Nederland. In 2021 bedroeg de toegevoegde waarde van de glastuinbouw voor Nederland circa 7,9 miljard euro. Daarnaast biedt de sector dagelijks aan meer dan 80.000 mensen werk, dat in seizoensperioden oploopt tot 114.000 banen.

De toegevoegde waarde van deze sector lijkt tegenwoordig steeds vanzelfsprekender te zijn geworden. Primaire focus in het publieke debat ligt daardoor veelal op de milieu- en klimaatuitdagingen waar de glastuinbouw voor staat. Terwijl de eisen op deze gebieden steeds strenger worden, blijft de sector echter vergroenen en verduurzamen. Juist in tijden van hoge gasprijzen. Het CDA wil daarom niet te veel blindstaren op voldoen aan strengere eisen, maar de sector zelf de kans geven om te experimenteren en oplossingen te ontwikkelen. Dat de sector hiertoe in staat is, heeft hij al bewezen. Niet alleen heeft de sector zijn energieverbruik en CO₂-uitstoot de afgelopen decennia sterk verminderd, maar ook levert het iedere dag tenminste 11 procent van de landelijke elektriciteitsvraag aan consumenten en mkb. Op grijze dagen loopt dit soms zelfs op tot een kwart. Daarbij wist de glastuinbouw zijn milieulast in 15 jaar met zo'n 95 procent te verminderen. Kortom, de sector kan een grote rol vervullen in een gezondere en gelukkigere samenleving.

Daarnaast is de kennis die in Nederland aanwezig is van mondiaal belang, bijvoorbeeld op het gebied van veredeling. Hiermee wordt een grote bijdrage geleverd aan weerbare rassen en teeltmethodes, waardoor wereldwijd meer en gezonder voedsel met minder water en gewasbeschermingsmiddelen in een veranderend klimaat kan worden geproduceerd.

Huidige situatie

De sector is al jaren bezig met verduurzaming en willen verder op weg naar een nog duurzamere teelt. Hoe kan de Nederlandse overheid daarbij helpen zonder dat het geld kost? Door kritisch te kijken naar de regelgeving. “Vertrouwen in plaats van wantrouwen!”

Plantgezondheid

Gezonde gewassen in weerbare teeltsystemen vormen de basis van een gezonde en kwalitatief goede voedsel- en sierteeltproductie. Een effectief middelen- en maatregelenpakket is essentieel om gezonde gewassen te garanderen. Hieronder valt toegang tot weerbare rassen (via nieuwe veredelings technieken), beschikbaarheid van innovatieve gewasbeschermingsmiddelen (beoordelingscapaciteit nodig bij instanties) en ontwikkeling en stimulering van betaalbare on-site technologische alternatieven (denk aan monitoring- en analysemethoden). Zeker in het licht van de Europese ‘van boer tot bord’-strategie en EU-biodiversiteitsstrategie is toegang tot voldoende laagrisico-, biologische en technische alternatieven cruciaal om bij te dragen aan de Europese ambitie om de milieu-impact van teeltsystemen te beperken. Deze middelen zijn echter nog vaak onvoldoende beschikbaar. Het is daarom cruciaal dat de beschikbaarheid over groene alternatieven in Europa wordt versneld.

Water

Goed en voldoende water vormt een kritiek bestanddeel om dit mogelijk te maken. Gietwater is in de Nederlandse (glas)tuinbouw essentieel voor een optimale gewasgroei en het terugdringen van emissie van meststoffen en gewasbeschermingsmiddelen. De glastuinbouw kent een nagenoeg gesloten waterkringloop in de kas en is daarmee een zeer waterefficiënte sector. De belangrijkste bron is regenwater. Met de regenwaterbassins helpt de glastuinbouw wateroverlast te voorkomen bij hevige neerslag. Maar aanvullende bronnen zijn noodzakelijk om de watervoorziening zeker te stellen. In meerdere regio's worden duurzame waterbronnen gebruikt, zoals het restwater van een suikerfabriek en regenwater van een distributiecentrum. Ook staat de sector open voor het gebruik van gezuiverd effluent van rioolwaterzuiveringen als waterbron. Wat er mogelijk is, is afhankelijk van de regio. Ondersteuning van innovaties in de watervoorziening versnelt de implementatie. Waar alternatieve bronnen (nog) niet mogelijk zijn, moet ontzouting van grondwater juridisch mogelijk blijven om de KRW-doelen in 2027 te kunnen halen.

Energie

De Nederlandse glastuinbouw wil in 2040 klimaatneutraal zijn. Als eerste sector van Nederland. Ondernemers in de glastuinbouw investeerden daarom de afgelopen jaren flink in energiebesparende maatregelen en het ontwikkelen van duurzame alternatieven, zoals aardwarmte, biomassa, elektrificatie en warmtenetten, om het gebruik van fossiele brandstoffen te verminderen. Om volledig klimaatneutraal te worden, moet iedere ondernemer de beschikking krijgen over duurzame warmte, elektriciteit, externe CO2 en uiteraard innovaties en kennis om te besparen. Voorwaarde is dat alle schakels goed staan. Zo kan de glastuinbouw verder met verduurzamen en krijgt de nationale energieverduurzaming een extra impuls. Momenteel bedreigt de energiecrisis echter de transitie. Dit terwijl de sector al sinds de jaren negentig met het Rijk zijn CO2-emissies borgt via het CO2-sectorsysteem. Alhoewel jaarlijks de CO2-reductiedoelstellingen werden behaald, kan én wil de sector nog sneller verduurzamen. Voortbouwend op het Convenant Energietransitie 2022-2030 wordt op dit moment dan ook met het Rijk gewerkt aan een effectiever sectorsysteem dat individuele ondernemers beter kan stimuleren nog energiezuiniger te worden. De sector wil verduurzamen, het Rijk moet ze daarbij gaan helpen en ze tegelijkertijd aan die ambitie en doelen halen. Dat is ook voor de sector noodzakelijk voor blijvend maatschappelijk draagvlak én de internationale concurrentiepositie.

Arbeid

De glastuinbouw wil een goede werkgever zijn. De sector kent een grote diversiteit aan functies in het primaire en secundaire proces, op zowel mbo, hbo als universitair niveau. Om nieuwe werknemers, zoals jongeren en zij-instromers, te blijven boeien voor de sector is een goede aansluiting op de arbeidsmarkt van groot belang. Uitdagend onderwijs – een leven lang – dat nauw verbonden is met de praktijk met goede arbeidsvoorwaarden en bescherming van (internationale) arbeidskrachten kan blijvend voldoende talent aan de sector binden. Dat is nodig om de ambitie voor de transitie naar een duurzamere sector inkleur te geven. Het areaal en daarmee productiecapaciteit neemt af. In 2040 is dus eerder sprake van stabilisatie dan van groei. Met afnemende bevolking en complexe sectorale en maatschappelijke vraagstukken, moeten we volop inzetten op mechanisatie en kennis. Die kennisopgave is fors. Het is hiertoe noodzakelijk dat het huidige kennissysteem toegankelijker wordt.

Onze voorstellen

Hieronder is een aantal concrete voorstellen beschreven om de regelgeving tegen het licht te houden, waardoor het bijvoorbeeld makkelijker gaat worden om groene middelen in te zetten. Hierdoor wordt het makkelijker om concurrerend te blijven met omliggende landen. Het voorstel richt zich op het op korte termijn invulling geven aan 'quick wins' en versnelling in duurzaamheidsmaatregelen.

Weerbare teelten voor gezonde producten

1. KPI-'gebruik' van gewasbeschermingsmiddelen in kilogrammen

Bij het gebruik van gewasbeschermingsmiddelen wordt nu gekeken naar het aantal gebruikte kilo's per hectare. Het CDA heeft al meerdere keren benadrukt het niet gaat om het algemeen gebruik, maar om een juiste beoordeling op gebruik en om milieu-impact. De gebruikte hoeveelheden staan niet gelijk aan de mogelijke impact op het milieu. Glastuinbouw Nederland pleit daarom al langer dat het middelengebruik moet worden beoordeeld op milieu-impact. Het CDA stelt voor om de Milieu Indicator Gewasbescherming (MIG), waar door onder andere sectorpartijen aan gewerkt wordt, te gaan gebruiken voor de beoordeling van middelen op invloed op de omgeving. Naar verwachting is deze begin 2024 af.

2. Coherentie tussen wetgevingsniveaus

Het komt steeds vaker voor dat naast Europese en nationale regelgeving, ook provincies en gemeenten ambities stellen op het gebied van klimaat en duurzaamheid. Hiermee wordt regelmatig nog een schepje boven op het ambitieuze Europese of landelijke beleid gedaan. Het CDA ziet dat telers soms denken dat ze het op orde hebben als het gaat om de Europese en nationale regelgeving, maar dat er dan nog een sterke provinciale ambitie of eis bij komt. Voorbeelden zijn provinciale gronden die niet langer mogen worden verpacht aan agrarische ondernemers die bepaalde "onwenselijke" (doch legale en toegestane) middelen gebruiken of provincies die handhavingsverzoeken in behandeling nemen, terwijl er een hoger beroep loopt in die betreffende zaak. Maar er zijn ook gemeenten die bestemmingsplannen en beheerverordeningen wijzigen om zo hun juridische fouten herstellen. Dit moet in IPO- en VNG -verband door de minister van LNV beter worden afgestemd, zodat dit niet meer gebeurt. Volgens het CDA zorgt dit namelijk voor rechtsongelijkheid en onrust en moeten de regionale autoriteiten niet op de stoel zitten van de wetenschap. Het Ctgb is aangesteld om onafhankelijk te oordelen en daarbovenop is er Europese regelgeving om duurzaam gebruik te waarborgen. Aanvullend regionaal beleid doorkruist die toelating.

3. Versnelling en verruiming KUG-toelating

Enorme winst zou te behalen zijn als middelen die bijvoorbeeld in de akkerbouw in kleine teelten zijn toegelaten op een meer eenvoudige en snelle manier (en beoordeling) ook toegestaan zouden worden in andere teelten. Op dit moment duurt een Kleine Uitbreiding Gewasbeschermingsmiddelen (KUG)-aanvraag veel te lang. Daarnaast is een verruiming nodig van de definitie “kleine teelt”. Nederland hanteert in tegenstelling tot andere Europese landen een zeer kleine areaalgrens, waardoor er teelten zijn die in andere landen wel onder de kleine teelten regeling passen, maar er in Nederland buiten vallen. Het CDA pleit voor een gelijk speelveld voor kleine teelten in EU-verband. De grenzen voor kleine teelten verschillen tussen de lidstaten. Het CDA ziet geen reden waarom Nederland strengere normen hanteert dan andere lidstaten waar de grens 15.000 hectare is. Met het volgen van andere lidstaten wordt een bredere toegang tot het middelenpakket gekregen.

4. Ongelijkheid in vrijstellingen tussen Nederland en andere lidstaten

Een ander aandachtspunt zijn de microbiologische producten die in Europa wel toegelaten zijn maar bij ons niet mogen. De vrijstellingen die in bijvoorbeeld Frankrijk veelvuldig worden gegeven en in Nederland niet, waardoor op onze Europese markt een ongelijkspeelveld tussen telers in verschillende lidstaten ontstaat.

5. Beschikbaarheid van weerbare rassen

De genetica van een gewas speelt een grote rol in de weerbaarheid tegen ziekten en plagen. Een aanzienlijke reductie op inputs, zoals gewasbeschermingsmiddelen en meststoffen, zou kunnen worden gemaakt wanneer beter en sneller op weerbaarheid kan worden gestuurd. Hiervoor zijn nieuwe veredelings technieken van groot belang. Met CRISPR-Cas kan de ontwikkeling van een nieuw ras significant worden versneld, waardoor er eerder rassen op de markt kunnen komen die beter bestand zijn tegen het veranderende klimaat, een verhoogde opbrengst hebben om de voedselveiligheid te garanderen, of beter bestand zijn tegen allerlei ziekten en plagen. Belemmeringen op Europees niveau moeten wat CDA betreft worden weggenomen.

6. Toegang tot betaalbare on-site technologische alternatieven

Het woord precisietechnologie wordt veel gebruikt in de communicatie over duurzame en toekomstgerichte land- en tuinbouwsystemen. Echter, nog veel te weinig worden de juiste wettelijke en stimulerende kaders gecreëerd om betaalbare en praktische methoden op de markt te krijgen. Veel mogelijkheden liggen in monitorings- en analysemethoden waardoor ziekten en plagen vroegtijdig kunnen worden gedetecteerd. Deze methoden moeten on-site praktisch kunnen worden gebruikt voor snelle resultaten en betaalbaar zijn.

Gezond en voldoende water

1. Beschikbaarheid van voldoende gietwater

De glastuinbouw recirculeert in hoge mate haar gietwater en streeft naar nagenoeg nulmissie van meststoffen en gewasbeschermingsmiddelen. Om dit hergebruik mogelijk te maken is goed gietwater noodzakelijk. In aanvulling op het eigen opgevangen regenwater wordt ontzout grondwater gebruikt om de zomerse droge perioden te overbruggen. Het restproduct van de ontzouting (concentraat of brij genoemd) wordt dieper in de ondergrond teruggebracht waar het even zout of zouter is. Middels de motie-Koopmans/Snijder-Hazelhoff (29 383, nr. 158, 2010-2011) zijn in 2013 bestaande ontheffingen voor deze werkwijze omgezet in maatwerk met een looptijd tot juli 2022. In de tussentijd is er veel onderzoek gedaan naar alternatieven en er zijn ook diverse alternatieven gerealiseerd. Zo wordt in Dinteloord restwater van de suikerfabriek gezuiverd tot gietwater. Nog lang niet in alle glastuinbouwgebieden is nu zekerheid over de gietwatervoorziening. Dat komt enerzijds omdat de kansen per regio anders zijn, anderzijds omdat de bevoegdheid op het waterdossier verdeeld is over meerdere overheden. Het duurt lang voordat er overeenstemming is tussen alle overheden en stakeholders. Daar komt bij dat de sector momenteel de middelen ontbeert om te investeren in de watervoorziening. Het CDA stelt voor dat het ministerie van Infrastructuur en Waterstaat de geldigheid van het in juni 2022 geldende maatwerk zou verlengen tot december 2032. Daarnaast zou het Rijk inzet kunnen leveren om de gebiedsprocessen te begeleiden, zodat er in de diverse regio's een vergelijkbare afweging wordt gemaakt in de geest van het beleidskader gietwatervoorziening glastuinbouw dat in 2012 in opdracht van het ministerie is ontwikkeld.

2. Watercoaches voor lokaal beter water

Om de doelen van de KRW in 2027 te halen zijn maatregelen opgenomen in de stroomgebiedbeheerplannen. Door de glastuinbouw is de afgelopen jaren fors geïnvesteerd in de waterkwaliteit door de zuiveringsplicht voortvarend te implementeren. Omdat het in wetgeving was opgenomen, was subsidie niet mogelijk. Desondanks is de sector bezig om bovenwettelijke maatregelen te ontwikkelen om extra stappen te zetten voor de verbetering van de waterkwaliteit. Een maatregel waar veel van verwacht wordt, is de 'watercoach'. Onderzoeksprogramma's als Glastuinbouw Waterproof hebben de afgelopen jaren veel inzichten en tools opgeleverd, maar die hebben pas effect als de ondernemer weet wat en hoe hij een en ander moet toepassen op zijn bedrijf. Een goed opgeleide watercoach kan een ondernemer helpen het maximale milieurendement te halen uit de beschikbare kennis. Om de inzet van een watercoach laagdrempelig te houden, is externe financiering van belang, zoals via het Nationaal Programma Landelijk Gebied (NPLG). Lang niet iedere provincie heeft de glastuinbouw op het netvlies staan als het om het NPLG gaat. Het CDA is van mening dat het de glastuinbouw en de

waterkwaliteit vooruit zou helpen als de rijksoverheid de inzet van watercoaches in de glastuinbouw financiert.

3. Betere handhaving voor gezond water

Voor realisatie van de KRW is het van belang dat iedereen zich aan de wet houdt. In het veld wordt geconstateerd dat de handhaving te wensen over laat en als de rotte appels niet uit de mand worden gehaald, komt het niet goed met het eindresultaat. Het VTH-rapport van commissie-Van Aartsen constateerde al dat met name toezicht en handhaving van de omgevingsdiensten beter kan en moet. De afgelopen 1,5 jaar is het stil rondom dit rapport, terwijl haast geboden is. Voldoende financiering door gemeenten, gedegen sectorgerichte opleidingen en goede risico-gestuurde selectie van te controleren bedrijven zijn drie belangrijke verbeterpunten voor toezicht en handhaving. Glastuinbouwbedrijven vragen hier zelf om, omdat hun goede naam leidt onder de slechte waterkwaliteit veroorzaakt door notoire overtreders. Het Rijk kan hier volgens het CDA een belangrijke, sturende rol in spelen.

Een groene bron van energie

1. Energietransitie uit het slop door SDE++

De huidige SDE-systematiek voor duurzame warmte komt niet overeen met de situatie in de land- en tuinbouw. Tijdens de elektriciteitsopwekking via warmtekrachtkoppelingen (WKK) komt restwarmte vrij, die (regionaal) kan worden gebruikt om (naburige) kassen, stallen, bedrijven en huizen te verwarmen. Door de hoge elektriciteitsprijzen is het voor ondernemers erg interessant om elektriciteit te leveren aan het net door hun WKK's aan te zetten. Uitvoering van de motie-Grinwis/Erkens kan de sluizen voor duurzame energieproductie via de SDE++ in de glastuinbouw weer open zetten. Met een tijdelijke correctieregeling duurzame warmte wordt het correctiebedrag gebaseerd op de warmteprijs van elektriciteitsproductie in plaats van enkel de gasprijs. Productie en gebruik van duurzame energie op het boerenerf wordt daarmee weer financieel rendabel en kan op korte termijn nationaal al tot grote gasbesparingen leiden.

2. Opschaling van aardwarmte

Aardwarmte vormt een duurzaam alternatief voor warmte uit fossiele brandstoffen, vooral in de glastuinbouw. Met doubletten produceren glastuinders samen met partners warmte. De glastuinbouw die gevestigd is ten oosten van de A2 en ten zuiden van rivier de IJssel is voor diepe geothermie afhankelijk van winning in gesteente. Voor geothermie in breuken is momenteel geen toestemming, wel is er consensus om een proefproject te starten om meer data over de ondergrond te verkrijgen. Maar dit biedt nog geen wenkend perspectief op korte termijn. Beide putten wonen hun warmte in breuken, anders dan in West-Nederland. Daar is diepe geothermie in kalkzandlagen. Deze zijn op sommige dieptes waterdoorlatend en daardoor niet afhankelijk van breuken om te produceren. Internationaal is er wel veel

ervaring met warmtewinning nabij breuken. In Duitsland en België draaien wel vergelijkbare aardwarmteputten. In Nederland niet, tot frustratie van ondernemers in het gebied, terwijl geothermie juist een belangrijke pijler is om de glastuinbouw versneld minder afhankelijk van het gas te maken. Uitvoering van het Masterplan Aardwarmte, gericht op risicobeheersing en kostenreductie, professionalisering van de sector, kennis van de ondergrond, het verbeteren van wet- en regelgeving en heldere risicokaders, versnelling van de vergunningverlening, verbetering van de SDE++ en behoud van de RNES Aardwarmte, kan hieraan bijdragen.

3. Een prikkelend belastingstelsel

Het huidige energiebelastingstelsel demotiveert de ingezette energietransitie van de glastuinbouw. Een passend belastingstelsel, dat het fiscaal aantrekkelijk maakt om elektriciteit in te kopen en vrijstellingen onnodig maken, stimuleert in combinatie met het nieuwe CO₂-sectorsysteem duurzaam ondernemen. De voorgestelde fiscale maatregelen doen dat niet. Het afschaffen van het verlaagd tuinbouwtarief ketelgas en inperking van de WKK-vrijstelling hebben grote gevolgen voor de sector en hun bijdrage aan de energietransitie. Deze maatregelen leiden tot een vier keer zo hoge belastingdruk dan in het coalitieakkoord geraamd. Maar vooral hebben deze nieuwe fiscale maatregelen grote impact op de onrendabele top van nieuwe duurzaamheidsprojecten. Deze onrendabele top zakt kunstmatig door de aangekondigde maatregelen, waarmee ook de subsidies dalen zoals de SDE++. De huidige fiscale maatregelen in samenhang met de energieprijzen zullen dermate de boventoon voeren, waardoor de nut en noodzaak van het sectorsysteem ernstig in twijfel kan worden getrokken. Het CDA is daarom van mening dat het kabinet daarom moet naar een betere balans tussen marktprijs, fiscale maatregelen en het sectorsysteem zoeken.

4. Carbon Capture and Usage

CCU is een reeds toegepaste techniek in de industrie die CO₂ recyclet door CO₂-emissies van industrieën af te vangen en vervolgens in de kas te gebruiken. De CO₂ wordt in de glastuinbouw toegepast om de CO₂-concentratie in de kas flink te verhogen en zo de groeisnelheid en opbrengst van gezonde planten, groenten en fruit te stimuleren. Het is nu gangbaar om de CO₂ die vrijkomt bij het stoken van gas in een ketel of WKK in te zetten in de kas. Door CO₂ van andere (duurzame) bronnen te betrekken kan direct aardgasstook voor CO₂-input in de kas worden voorkomen. Bij verduurzaming van de warmtevraag in de kassen via geothermie, waterstof en restwarmte valt bovendien de huidige bron om CO₂ in de kas te doseren, weg. Oftewel, om de energievraag van de glastuinbouw te verduurzamen is het volgens het CDA een randvoorwaarde dat er een andere (duurzame) bron van CO₂ komt door vanuit het Rijk te investeren in CO₂-infrastructuur tussen industrie en glastuinbouw.

5. Uitbreiding van energie- en elektriciteitsinfrastructuur: de glastuinbouw als buffer
Publieke investeringen in (infrastructurele) uitbreiding van aard- en restwarmte, waterstof en elektriciteit kunnen de aardgasbehoefte van huishoudens en industrie

aanzienlijk verminderen. De glastuinbouw kan hierin een unieke rol spelen. Glastuinders kunnen aanzienlijk zon- en windenergie, waterstof en aardwarmte opwekken en opslaan. Kassen kunnen met hun grote capaciteit als warmte- en elektriciteitsbuffer (bijvoorbeeld via hun WKK's) fungeren. Dat betekent dat telers overdag en 's nachts deze warmte en elektriciteit opvangen, om deze tijdens piekmomenten in de ochtend en avond vanuit hun buffer aan woningen te leveren. Zo ontlasten we het net en maken we in Nederland optimaal gebruik van de beschikbare duurzame warmte en elektriciteit.

Arbeid als belangrijkste kapitaal

1. Zorg voor internationale werknemers

De glastuinbouw kent een grote groep internationale werknemers. Internationale werknemers blijven onmisbaar, zeker voor het seizoenswerk waarvoor onvoldoende Nederlandse werknemers te vinden zijn. Bij voorkeur komen deze mensen van binnen de EU, maar als die er onvoldoende zijn, moet het aanbod van werknemers van buiten de EU moet worden vergroot. De groep internationale werknemers vormt een belangrijke reden waarom de sector investeert in passende tertiaire voorwaarden, zoals huisvesting en vervoer. Ruimte voor tijdelijke contracten in wet- en regelgeving, waarbinnen het aanbod van vaste contracten wordt nagestreefd, en lokale vergunningsruimte om internationale werknemers goed te kunnen huisvesten, bevordert een eerlijke, veilige en gezonde werkomgeving. Het merendeel van deze internationale werknemers werkt via uitzendbureaus of inleners. Een helder certificeringssysteem voor uitzendbureaus kan telers duidelijkheid geven over de kwaliteit en betrouwbaarheid van deze organisaties. Zelf stimuleert de sector ondernemers hun arbeidszorgplichten na te komen. Het CDA vindt dat er samen met de sector moet worden gewerkt aan een inclusieve aanpak om internationale medewerkers een bredere routing aan te bieden, zowel wat opleiding en ontwikkeling betreft als condities voor goede woon-, werk- en leefomstandigheden.

2. Eerlijk lonen voor eerlijk werk

Een groot aantal werknemers verdient op het niveau minimumloon of net daarboven. Een verhoging van het minimumloon werkt direct door voor veel van onze werknemers. In huidige tijden van inflatie een noodzakelijke politieke keuze. Voor werkgevers komen daar de bijbehorende werkgeverslasten ook nog bij. Verbetering van de verhouding bruto/netto, de LIV (Laag Inkomens Voordeel) en arbeidskorting kunnen bij de medewerkers met een laag inkomen leiden tot een hoger inkomen, zonder dat de kosten voor werkgevers mee stijgen. Goed werkgeverschap betekent daarbij ook een verbindend verklarende cao.